
ФІНАНСИ ГАЛУЗІ ТА ПІДПРИЄМСТВА

УДК: 336.201:336.671

Галушко О.С.

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Досліджено основні проблеми гармонізації вітчизняної податкової системи в глобальному економічному просторі, виокремлено макроекономічні і внутрішні фактори нестабільності функціонування податкової системи, що ускладнюють процес її інтеграції до ЄС, розглянуто шляхи їх усунення.

Ключові слова: податкова система, регулюючий потенціал, гармонізація податків.

Explored basic problems of harmonization of the domestic tax system in global economic space, the macroeconomic and internal factors of instability are selected which complicate functioning of the tax system of, process of its integration to the requirements of ES and the ways of their removal are considered.

Keywords: tax system, regulatory capacity, harmonization of taxes.

Проголошення Україною курсу на європейську інтеграцію зумовило формування особливого підходу до реформування податкової системи, як важливої складової суспільно-економічних перетворень в державі, що має наблизити її до рівня розвитку стабільних країн Європи. Ефективність функціонування податкової системи повністю залежить від усіх процесів, що відбуваються в суспільстві та економіці держави, і в той же час впливає на їх розвиток. Цей взаємозв'язок носить глобальний характер, оскільки він набуває масштабів, за яких здатен суттєво впливати на стан справ у цілому світі. З огляду на це, податкове реформування має ґрунтуватися на створенні захисних соціально-економічних механізмів, які б дозволяли протистояти негативним чинникам глобалізації податкової системи і водночас використовувати її позитивний вплив.

У фіскальній практиці не існує єдиного підходу до забезпечення ефективності податкових реформ, напрямки і шляхи їх проведення досліджуються і обґрунтовуються вченими різних наукових світових та вітчизняних шкіл. Теоретичні концепції проведення податкових реформ розробляються такими провідними вітчизняними вченими як В. Андрущенко, В. Вишневський, В. Загорський, Ю. Іванов, О. Кириленко, А. Крисоватий, В. Мельник, В. Опарін, А. Соколовська, В. Суторміна, А. Тищенко та ін. Проблеми, що піднімаються у наукових дослідженнях підтверджують нагальність та доцільність пізнання проблем гармонізації податкової системи в контексті європейської інтеграції у методологічному і концептуальному аспектах для адекватного вирішення множини практичних завдань, які виникають у процесі податкового реформування.

Гармонізацію податкової системи України слід розглядати як один із важливих способів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Саме гармонізація оподаткування здатна активізувати інноваційно-інвестиційну складову розвитку із позитивним впливом на структурні процеси у реальному секторі економіки, чим

забезпечить динамічне економічне зростання із підвищенням рівня та якості життя населення.

На жаль, сьогодні низькі рейтинги України за результатами обстежень міжнародних інституцій, включаючи звіти: СЕФ, IMD (Лозанна), Глобальної ради бізнес-полісу по індексу довіри інвесторів (FDI Confidence index) тощо, є індикаторами непривабливості економічного середовища України для вітчизняних і тим більше – іноземних інвесторів. Наприклад, за оцінкою фахівців Всесвітнього банку, які досліджували 175 податкових систем світу за критеріями рівня податкового тиску, простоти законодавства, часових витрат на сплату податків та їхньої кількості, наша держава опинилась на 181 місці поряд з такими країнами, як Ямайка, Мавританія, Гамбія, Болівія, Узбекистан, Центрально-Африканська Республіка і Конго (при оцінюванні 183 податкових систем світу) [1].

Такий стан справ значно ускладнює процес гармонізації податкової системи та досягнення її основної мети, якою є: приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку, принципам і стандартам Європейського Союзу, сприяння сталому економічному зростанню на основі виваженої інвестиційно-інноваційної політики та прискорення розвитку національних конкурентних переваг з урахуванням світового досвіду, забезпечення достатності сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів, виходячи з проведення збалансованої бюджетної політики на середньострокову перспективу.

З огляду вказаних проблем метою дослідження є теоретичне обґрунтування необхідності та розробка основних напрямів гармонізації вітчизняної податкової системи з вимогами Євросоюзу. Для досягнення мети ставляться наступні завдання: по-перше, дослідити основні напрямки гармонізації та уніфікації податкових систем країн в рамках ЄС, по - друге, виявити основні розбіжності між податковими системами України та країн ЄС, і по - третє, визначити шляхи усунення таких розбіжностей.

Гармонізація податкової системи України в глобальному просторі знаходиться на початку свого формування, а тому тільки починає осмислюватися. Загалом, гармонізація національних податкових систем на глобальному рівні реально стає потрібною лише в тій мірі, у якій складається світове господарство як особлива органічна цілісна система. Остання почала формуватися на базі світового ринку наприкінці XIX – на початку XX ст., у ході переростання капіталізму в його монополістичну стадію. Справедливо вважається, що об'єднуючим початком, який створив систему світового господарства як сукупність взаємозалежних міжнародним обміном національних господарств, які виступають як його підсистеми, був міжнародний поділ праці [2, С.35].

Особливо виразно орієнтація на гармонізацію та уніфікацію податкових систем проявилась в процесі створення єдиного європейського ринку. В рамках його побудови сформовано єдину фінансову політику, якою забезпечено умови для зближення податкових систем всіх європейських держав: виключення положень, які сприяли ухиленню від сплати податків, вирішення проблем міжнародного подвійного оподаткування, ліквідація податкової дискримінації нерезидентів в інвестиційній політиці тощо. Внаслідок розвитку політичних та економічних процесів європейських країн сформувалась ідея створення території з єдиним податковим режимом. В основу втілення даної ідеї закладено два принципи, якими керуються країни – учасниці ЄС: по-перше, національна податкова політика не повинна перешкоджати свободі руху товарів і осіб; і по - друге, податкова політика держави не повинна входити в протиріччя із загальними напрямками податкової політики ЄС [3].

Інтеграція податкових систем країн Євросоюзу характеризується як важкий і довготривалий процес. В європейських країнах розвиток оподаткування, зокрема зміна

фіскальної ефективності окремих податків і загального рівня оподаткування економіки, відбувався поступово, що сприяло створенню стабільних умов для підприємницької діяльності. Зниження податкового навантаження в країнах ЄС обумовлювалось можливістю скорочення видаткової частини бюджету держави і пов'язувалось з ростом об'ємів виробництва та його ефективності. Такий підхід мав значний вплив на стабілізацію економіки і темпи її росту та, відповідно, підвищення конкурентоспроможності держав [4, С.487].

На відміну від країн ЄС реформування податкової системи України супроводжується проблемами, які ускладнюють процес її гармонізації і побудову соціально-орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки держави. Насамперед, значний вплив на цей процес мають загальні фактори макроекономічної нестабільності у державі. Реформування податкової системи проходить у період зниження обсягів валового внутрішнього продукту, значного зростання рівня інфляції та безробіття. Так, за даними ООН, 26,7% населення нашої країни можна зарахувати до категорії бідних, а 14,7% – до дуже бідних. Дослідження GFK Purchasing Power Europe, яке проводять щорічно в 40 європейських країнах підтверджує, що за купівельною спроможністю українці перебувають на передостанньому місці в Європі (на останньому – Молдова) [5]. За даними Держкомстату України, кількість бідних упродовж останніх років становить 24–28%. У 2006р. витрати половини українських сімей не перевищували 480 грн. на особу на місяць. У 2007 р. рівень заробітної плати 19,3% працюючих був меншим, ніж мінімальний прожитковий мінімум [6].

Застосування в цих умовах радикальних, проте науково необґрунтованих методів податкового регулювання держави, зокрема підвищення рівня податкового навантаження, розширення переліку видів діяльності, умови здійснення яких передбачають обов'язкове ліцензування тощо ускладнюють процес гармонізації податкової системи. Як зазначає професор В. Беседін, надмірна зарегульованість підприємницької діяльності знижує мотивацію підприємницьких структур відкрито декларувати напрями та результати своєї діяльності [7, С. 183]. Це відповідно призводить до скорочення витрат виробництва і обігу, підвищення цін на товари, зменшення обсягу офіційно оподатковуваних доходів, а також до таких соціальних наслідків як звільнення працівників і зниження рівня середньої заробітної плати. За цих умов уповільнюються темпи зростання обсягів виробництва і відповідно доходів бюджету, скорочуються обсяги фінансування державних видатків, зростає тіньовий сектор економіки.

Крім того, на макроекономічну нестабільність значно впливає відмінність структури бюджету України і держав з розвинутою ринковою економікою, яка полягає у значному відставанні нашої країни за обсягами бюджетного фінансування соціальної сфери, у великих розмірах адміністративно-управлінських витрат, державних цільових фондів і частки неподаткових надходжень у структурі бюджетних доходів, що негативно впливає на макроекономічне регулювання [8, С.209–217].

З іншого боку, на ефективність процесу гармонізації податкової системи впливають внутрішні суперечності її функціонування. Формування ринкової економіки в країні супроводжувалося неодноразовими спробами удосконалити оподаткування шляхом прийняття окремих законодавчих актів, що недостатньо адекватні стану економіки. Чинній податковій системі характерні неузгодженість і протиріччя норм податкових законів, їхня нестабільність. Неоднозначне трактування різними державними установами одних і тих же нормативно-правових актів призводить до конфліктів суб'єктів підприємницької діяльності з фіскальними органами. Колізії між правовими нормами зумовлюють порушення системності правового регулювання і цим зменшують його ефективність.

Процес гармонізації потребує також усунення недоліків у механізмі справляння основних податків та приведення їх у відповідність європейським нормам. Зокрема, інтеграція податкової системи України потребує реформування податку з доходів фізичних осіб. В механізмі справляння даного податку у розвинутих європейських державах чітко проглядається принцип соціальної справедливості, який відсутній у вітчизняній податковій практиці. Фіксована ставка податку не відповідає принципу соціальної справедливості системи оподаткування, а лише сприяє формуванню олігархізму. Крім того, потребує удосконалення система пільг, яка не відповідає критеріям європейського оподаткування.

Для гармонізації системи оподаткування прибутку підприємств в Україні існує необхідність у її переорієнтації на методику стимулювання і активізації економічної діяльності, як це практикується у розвинутих країнах Європи. Досвід справляння податку на прибуток у державах ЄС підтверджує, що завдяки зниженню ставок даного податку і наданню відповідних пільг, він має здатність стати ефективним інструментом структурних змін, підвищення ефективності суспільної праці та стимулювання інвестицій. З огляду на це, насамперед існує потреба у перегляді діючого порядку надання пільг з податку на прибуток, який повинен стимулювати інвестиції, створення нових робочих місць, розвиток малого і середнього бізнесу тощо. Необґрунтованим є надання пільг окремим підприємствам, що дезорганізує процес конкуренції і протирічить принципам рівності та справедливості оподаткування.

Актуальною сьогодні є також проблема гармонізації податків на споживання, які в більшості країн складають основну частину доходів бюджетів. Серед таких податків в Україні, як і в країнах ЄС домінує податок на додану вартість. Стосовно його гармонізації, то вважається доцільним зниження базової ставки податку і зменшення кількості пільг щодо ПДВ у вигляді операцій, які не є об'єктом оподаткування чи звільнені від нього і підлягають перегляду згідно умов Євросоюзу.

Отже, для забезпечення відповідності сучасним формам оподаткування в розвинутих європейських країнах гармонізація податкової системи України об'єктивно потребує переорієнтації на розвиток інвестиційної діяльності підприємницьких структур та захист інтересів малозабезпечених членів суспільства. Головна увага при цьому була зосереджена, з одного боку, на удосконаленні механізму оподаткування, а, з другого – на покращенні ситуації в економіці.

Податкова система кожної країни є не лише сукупністю податків і зборів, а відображає специфічні особливості держави в різних сферах суспільного розвитку та загальний економічний стан. Тому при інтеграції оподаткування слід враховувати національні особливості країни і враховувати, що в соціально - орієнтованій державі ринкового типу основна увага приділяється не розміру податкових ставок, а ефективності використання податкових надходжень. Це значить, що суми сплачених податків і податкових платежів для всіх платників податків обов'язково повинні відповідати сумі фінансованих державою суспільних благ і трансфертних платежів — тобто сплата податків має відповідати граничній корисності частини вартості валового внутрішнього продукту, що централізовано вилучається у платників податків і перерозподіляється через бюджет держави.

Таким чином, основною метою реформування податкової системи в процесі глобалізації є створення сприятливих умов ведення бізнесу, здійснення інвестицій, зростання споживчого попиту на внутрішньому ринку при одночасному динамічному збільшенні сукупних податкових надходжень до бюджетів держави. Це потребує:

- підвищення регулюючого потенціалу системи оподаткування на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій;
- поетапного зниження податкового навантаження на платників;

- стимулювання зміцнення позицій вітчизняного бізнесу в конкурентній боротьбі за рахунок зменшення частки податків у витратах.

Зазначений підхід дасть змогу привести національну податкову систему у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку, принципами і стандартами Європейського Союзу та прискорить розвиток національних конкурентних переваг з урахуванням світового досвіду. Специфіка розвитку сучасної економічної науки робить можливим і необхідним подальше проведення системних досліджень інших проблемних сторін гармонізації вітчизняної податкової системи, усунення яких дасть змогу адаптувати її до вимог глобального економічного простору.

Література:

1. Найкращі податкові системи світу // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 235. – С. 3.
2. Міжнародне оподаткування: Навчальний посібник. // За ред. Ю.Г. Козака, В.М. Сліпа. – Київ: Цент навчальної літератури, 2003. – 550 с.
3. Крисоватий А.І. Оподаткування і ринок: умови та можливості поєднання. / А.І. Крисоватий / – Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2000. – 246 с.
4. Економічні проблеми ХХІ століття : міжнародний та український виміри; моногр. за ред. С. І. Юрія, Є. В. Савельєва. – К. : Знання, 2007. – 595 с.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newsru.ua/finance/27nov2007/bednost_ukr.html.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
7. Бесєдін В. Ф. Податкові заходи нейтралізації негативних наслідків фінансово-економічної кризи / В. Ф. Бесєдін, В. І. Островецький // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 4. – С. 180–187.
8. Иванов Ю. Б. Современные проблемы налоговой политики / Ю. Б. Иванов, А. Н. Тищенко. – Харьков : ИД “ИНЖЭК”, 2006. – 328 с.

Рекомендовано до друку:
д.е.н., чл.-кор. НАН України
Вишневецький В.П., 15.06.2009

Надійшло до редакції:
28.05.2009